

esch Kerkblad":
geene hatelijk-
teelmaai niet een
c. We erkennen
tar „aanhangers”
kennen we hier

tsen geschreven
ken kennen we

erdamsche zaak
rdam moest zijn
roepen van een
t land in rep en

ak zelfs openlijk

in Oude Pekels
kelijk geding-De
kerken, in Gene-
ding zal worden

esluit, ter dezer
erdam (zie „He-
classis verklaart
en, dat Dr J. G.
de hem gestelde
en eveneens in
ring te verschij-
d, de classis ten
het Onderteeke-
dienst gesuspens-
ang der Kerken
t over te gaan”;
t de classis van
heeft gemaakt;

doeling van be-
een dienaar des
zal worden ont-
lijk is geworden,
rft, metterdaad
heeft gegeven,
wordt, zich op
klaren; en
ak, in een der-
ug verdient, van
taut, eerder wel,
t niet in het be-
een dienaar des
ssis, daadwerke-
ven (gelijk hier
vgl. niet alleen
ie der Part. Sy-
advies der hoog-
Theol. Fac. der
uitoefening van
jld, dat zijn zaak
aanhangig is.

treken bijna al-

dam Dr G. had

laan, zal zij zelf
geroepen wordt,
zij in deze zaak
e werk gaan.

erschat, ze mag

t land kent, zal
n.

een plaatselijk

rakter onze ker-

f niet, elke kerk
klarheid komt.

Generale Synode
edoor de kansen
nimum worden

HEPP.

EN.

gen van hetgeen
lopenden Jaar-
Verlaten, en
rellingen om om-
in ons geloof
ort U een vraag

vertoont de gees-
anneer de Heere
it verbergt. Dan
edigheid tot God
en op Zijn belof-
d, die, temidden
t, dat mijn Ver-
rlating een ver-
is van Zijn ge-
p in Hem, maar
vowel God Zijn
vóó kan en mag
God, vrede des
f doelt U op een
aschap met God,
rten? Ik geloof
des geestelijken
verstand, wil en
a, die bijna nimmer

mer een gevoelige ervaring hebben van de din-
gen des geestelijken levens. Nu missen die menschen
wel het gevoelsmoment in hun geloofsleven niet, want
anders zouden zij óók geen gemeenschap met God, vrede
en blijdschap des harten kunnen smaken, maar het is
bij dezulken dan toch heel anders, dan bij eenzijdige
gevoelsmenschen, die hun geloofsleven schier bouwen
op het leven des gevoels. Maar ook al doet men dat
niet, dan kent de ééne geloovige toch een gevoeliger
geloofsleven, dan de ander, waardoor het hem wel eens
zeer aangenaam kan wezen. Meent U nu dit laatste, als
U het heeft over de geestelijke verlatenheid, die er is ter
beproeving des geloofs?

Als vrager, wat ik schreef in Nr. 2 van dezen jaar-
gang, nog eens rustig naleest, zal het hem, dunkt me,
duidelijk worden, dat ik bij „geestelijke verlatenheid” niet
dacht aan wat hij in tweede instantie acht dat er mee
bedoeld kan zijn: afwezigheid van gevoelige genieting
der gemeenschap met God, maar wat hij er in eerste
instantie onder verstaat: verberging van Gods aan-
gezicht.

Wat hem in verwarring bracht was, dat hij onder
het woord „verlatenheid” het begrip „verlatenheid”
schoof. Verlatenheid kan iets zuiver subjectiefs zijn:
een gevolg, niet van gedraging des Heeren jegens ons,
maar enkel en alleen van onze ziele-houding ten op-
zichte van Hem. Zelfs kan ze enkel gevoelsstemming
zijn. Verlatenheid daarentegen is nooit iets subjectiefs,
maar altoos objectief. Zij doelt op een zich onttrekken
van onzen God; op wat de Schrift noemt: een zich ver-
bergen van den Heere, verberging van Gods aangezicht,
een zich doof, een zich van verre houden, ook een stille
zijn (Ps. 83:2) van God.

Wat betreft de meening van vrager, dat bij zulke ob-
jectieve verlatenheid, als ze een beproeving is, Gods
kind niet op den Heere zou kunnen vertrouwen, verwijs
ik hem naar de Schriftuurplaatsen die ik in Nr. 2 noem-
de, en die overtuigend het tegendeel bewijzen. Het voor-
beeld van Job, door hem zelf aangevoerd, bestit hier
reeds alles. Vermoedelijk vergat hij, dat zulke verlatenheid
nooit volstrekt is. Was ze dat — het geloof zou in het
hart van Gods kind onmiddellijk bezwijken. Doch in vol-
strekten zin verlaat de Heere de zijnen nooit (Ps. 37:28;
94:14, Jes. 41:17). Ook in de verberging zijns aan-
gezichts, waakt hij over hun zielen en bewaart Hij hun
geloof voor ondergang. Jakob, in zijn worsteling aan
den Jabbok, en David, in Psalm 42, zijn treffende voor-
beelden daarvan.

En het woord des Heeren in Jes. 50:10: „Wie is er
onder ulieden die den Heere vreest, die naar de stem
zijns knechten hoort? Als hij in de duisternissen wand-
elt en geen licht heeft, dat hij betrouwe op den name
des Heeren en steune op zijn God”, zegt ons, hoe de
Heere, bij verberging zijns aangezichts, ook dit ver-
trouwen zijns volks wil verheerlijkt worden.

Hoe dit mogelijk is, toont ons de Schrift in allerlei
woord en voorbeeld. Gods kinderen hopen dan op des
Heeren woord (Ps. 130:5); ze steunen dan op zijn
Naam (Jes. 50:10); ze gedenken dan de dagen van ouds
(Ps. 42, 77:6, 143:5).

Dat deze geloofs-oefening altijd vergezeld zou moeten
gaan van de genieting van Gods gemeenschap, van vrede
en blijdschap in Hem, is een misvatting. Schriftuur-
plaatsen als ik in No. 2 en ook boven noemde — denk
alleen aan 't voorbeeld van Job en van David in
Ps. 42 — bewijzen het wel anders.

Men vergeet toch niet, dat er in de oefening des ge-
loofs allerlei schakeering en gradatie is. Er is niet al-
leen een blij zich werpen in de geopende armen en aan
het liefdeshart des Vaders, maar ook een treuren om
het gemis zijner gemeenschap, een verlangen naar zijn
nabijheid, een uitzien naar zijn komst, een hopen op
zijn toezegging, een vertrouwend beiden van de vervul-
ling zijner beloften.

En dit alles gaat stellig niet om buiten het gevoel.
Maar, zooals de vrager zelf toont te beseffen, de mate
van gevoelsaandoening bestit niet over de echtheid.
Ze verschilt al naar ons zieleleven anders is aangelegd,
en wisselt zelfs bij denzelfden persoon rusteloos af. Wat
hier bestit is de oprechtheid.

V.

F.

WIJSBEGEERTE.

Iets over zielkunde.

Wilhelm Wundt.

I.

Nog belangwekkender figuur voor de psychologie
dan die van Fechner¹⁾ is voor ons die van
Wilhelm Wundt.

Geboren in Neckarsau in 1832 werd hij op 33-
jarigen leeftijd hoogleeraar te Heidelberg. Even-
als Fechner begon ook hij zijn loopbaan als fysio-
loog, doch nadat hij ongeveer een jaar lang de
wijsbegeerte in Zurich had gedoceerd, werd hij
in 1875 opvolger van Fechner in Leipzig als
hoogleeraar in de filosofie.

In 1879 stichtte hij aldaar het eerste psycho-
logisch laboratorium, het model, waarnaar
zoo vele laboratoria in en buiten zijn vaderland
zouden worden ingericht.

In de negentiger jaren, toen Wundt wel op het
toppunt van zijn roem was, waren veler blikken
naar Leipzig gericht, en van Wundt verwacht-
te men de oplossing van alle mogelijke vragen, die
het menschelijk hart evenzeer als de wetenschap
belang inboezemden. Toen de grootmeester evenwel
in 1920 stierf was zijn zon reeds aan het onder-
gaan; en met een zekeren hoort wordt er thans van
het geweldig instrumentarium, dat Wundt in zijn
laboratorium verzamelde, gesproken; zoowel in als
buiten Leipzig. Inderdaad, zijn theoretische be-
schouwing kon, evenmin als zijn praktische resul-
taten zulks vermochten, den toets van zulk een

¹⁾ Zie „De Reformatie” van 19 Juni j.l.

langen proefstijf doorstaan. En zijn eigen leerlingen
zag Wundt een anderen weg inslaan, hetzij dan dat
ze uit zijn standpunt consequenties trokken, die
hij niet wilde aanvaarden, 't zij dan dat ze radicaal,
een anderen weg insloegen. Over deze leerlingen
echter later.

Wanneer we Wundt vergelijken met zijn voor-
ganger Fechner, dan kan niet worden ontkend,
dat hij veel meer nuchter is. Fechner met zijn Pan-
en-theïsme waagt zich tenslotte nog aan wat
volgens Wundt is het doen „van een soeverein-
nen bouwheer, die geheel naar eigen fantasie zijn
plannen maakt en uitvoert”. Maar hij wil anders.
De wijsgeer moet volgens hem zijn „de architect,
die op het terrein van het positieve weten, de
bestanddeelen van de aparte wetenschappen tot
een totale wereldbeschouwing weet te verbinden
en te bearbeiden”²⁾.

„Rückhaltlos” heeft de „wetenschappelijke filo-
sophie” de feitelikheden, door de empirische speci-
aal-wetenschappen gegeven, „als basis te erken-
nen”, „en daarvan uit te gaan”. Maar daarbij mag
deze filosofie dan niet staan blijven. Zij moet door
begripsmatig kennen deze resultaten der „Einzel-
wissenschaften” tot een „de behoeften van het
gemoed en de eischen van het verstand bevredig-
ende wereldbeschouwing” weten op te heffen³⁾.

In aansluiting aan St. Mill ontwikkelt Wundt
dan zijn theorie over de „Principes der kennis
en de methode van wetenschappelijk onderzoek”
in zijn „Logik”⁴⁾.

Voor al echter uit zijn „Grundzüge der Physi-
ologischen Psychologie”⁵⁾ blijkt, dat,
hoewel Wundt meer nuchter en minder speculatief
te werk gaat dan Fechner, hij zich wel degelijk bij
dezen kan aansluiten. Dat doet hij dan ook in
laatsgenoemd werk zeer beslist; en dit boek, dat
hem een wereldnaam bezorgde, geeft aan, op welke
wijze hij zich de taak van de psychologie denkt.

Volgens hem toch kunnen alle psychische ge-
beurtenissen onderworpen worden aan het experi-
menteel onderzoek, en kunnen ze alle in verband
gebracht worden met fysiologische gebeurtenissen
en met de gegevens, die we omtrent ons zenuw-
stelsel hebben. Natuurlijk móest Wundt bij deze
opvatting zijn laboratorium wel openen, immers
eerst door het experiment kwam men volgens hem
tot kennis der psychische gegevens.

Nu meene men niet, dat Wundt materialist is
in den vollen platten zin. Verre vandaar. De ziel-
kunde, die alle psychische gebeurtenissen wil her-
leiden tot een hersenprikkel, die de psychologie
wil vervangen door fysiologie, hersen- en zenuw-
leer, keurt hij ten stelligste af. Zelf zegt hij: „Het
materialisme zet de psychologie in 't algemeen op
zij, om in haar plaats te stellen een imaginaire
hersenfysiologie, of, voorzover het zich met theorie
inlaat, twijfelachtige en nimmer voldoende gevende
hersen-fysiologische hypothesen”⁶⁾. De „zielkunde
zonder ziel” schijnt dus door Wundt afgewezen te
worden. Psychologische gebeurtenissen zijn volgens
Wundt niet „restloos” te verklaren door fysiolo-
gische, als waren die twee identisch. Maar de fysio-
logische verschijnselen vormen volgens hem den
lichamelijken grondslag voor de psychologische. Een
wezenlijk verschil tusschen beide soorten van ver-
schijnselen vindt Wundt hierin, dat „de psychische
beelden steeds product zijn van een „scheppende
synthese”, terwijl de materiële wereld, dat wat
stoffelijk bestaat in de natuur, slechts vermag de
sommen van voorhanden zijnde elementen saam
te voegen; maar het zuiverzinnelijke kan nimmer
nieuwe scheppingen („Neuschöpfungen”) vormen⁷⁾.

Natuurlijk is evenwel ook dat vormen van die
nieuwe psychische beelden, dat scheppend saam-
voegen, aan vaste wetten onderworpen. En ook deze
wetten moeten worden nagespeurd⁸⁾. En ook dat,
zooals licht te verstaan is, op den fysiologischen
grondslag, en in verband met de fysiologische ver-
schijnselen.

Zoo op het eerste gezicht is er in het optreden
van Wundt veel, dat aantrekt. En inderdaad heeft
zijn werk groote verdienste. Immers ook al ver-
schillen we zeer veel van hem, toch moet erkend
worden, dat ook hij, en hij mede voornam in de rij
der onderzoekers, den stoet heeft gegeven tot een
arbeid, waarbij elke vierkante millimeter van het
terrein van de fysiologie werd bekeken met het
doel om te zien, of er ook materiaal voor de
zielkunde was te vinden. Daarbij is het ook waar,
dat Wundt althans gepoogd heeft de zuiver ma-
terialistische psychologie te bekampen.

Maar zijn methode wordt toch gedrukt door ern-
stige wetenschappelijke bezwaren, en
principieel is zijn theorie voor ons niet te
aanvaarden.

Wetenschappelijk gezien óók hebben we
onze bezwaren. En nu is ons blad er wel niet
in de eerste plaats om deze bezwaren naar voren
te brengen, maar een paar mogen we er toch
wel noemen.

¹⁾ W. Wundt, Metaphysik in Teubners „Kultur der
Gegenwart” I 67, 101 & 99.

²⁾ W. Wundt, System der Philosophie, 1880, passim.

³⁾ Uitgekomen 1880—1884.

⁴⁾ Eerste druk verschenen in 1874.

⁵⁾ Grundriss der Psychologie¹, 385.

⁶⁾ Grundriss der Psychologie¹, 337.

⁷⁾ Grundriss der Psychologie¹, 32.

In de eerste plaats doen we opmerken, dat
Wundt van de zoogenaamde „zelfwaarneming”
(Selbstbeobachtung) bij de experimentele zielkunde
niet wil weten. Hij zegt, dat „zelf-waarneming”
slechts onder zeer bijzondere omstandigheden wer-
kelijk „waarneming” is, en dat ze in alle gevallen
slechts bij groote uitzondering aanspraak kan
maken op den naam van exacte wetenschap. Eerst
door het voorafgaande experiment worden we tot
werkelijke zelfwaarneming in staat gesteld⁹⁾.

Maar dan mag de vraag gesteld worden of
Kölpe¹⁰⁾ geen gelijk heeft, wanneer hij zegt, dat
zonder zelfwaarneming het experiment toch altijd
slechts een „physikalische Spielerei” is. Immers
hoe weten we, dat met deze of gene fysiologische
beweging een andere psychische gebeurtenis ge-
paard gaat?

En hier komen we vanzelf aan het tweede be-
zwaar.

De sprong van de fysiologische naar de psycho-
logische gegevens is, gezien van het standpunt
van Wundt, die van speculatief geredeneer niet
weten wil, zuiver een sprong in het donker. Er
is hier geen enkel exact gegeven, dat zulk een
sprong rechtvaardigt. Zonder een wetenschappe-
lijk a priori (van te voren gestelde) komt ook Wundt
er niet. Maar daarmee is zijn „wetenschappelijk
standpunt” onhoudbaar.

En dan... eigenaardig is het, dat ook Wundt,
maar vooral de mannen van zijn school, telkens
weer ontroef worden aan de eigen beginselen.
Immers waar de exacte, de waarneembare gegevens
deze mannen in den steek laten, daar neemt men
zijn toevlucht tot de overigens zoo gesmaade vulgair-
psychologie.

Geen wonder, dat ook in de wetenschappelijke
wereld ernstige bezwaren tegen deze z.g. fysio-
logische psychologie werden ingebracht¹¹⁾.

J. WATERINK.

⁹⁾ Physiologische Psychologie, I, 5.
¹⁰⁾ O. Kölpe, Grundriss der Psychologie (1893), 8.
¹¹⁾ cf. R. Bärwald, Psychologische Factoren des modernen
Zeitgeistes. (Schriften der Ges. f. Psych. Forschung) XV, 1.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Dwergscholen.

VII.

Van Dr van der Vaart Smit ontvingen we
het volgende schrijven, waarop we in een volgend
no. hopen terug te komen.

J. W.

Hooggeachte Redacteur,

Mijn antwoord op Uw diepgaande bespreking mijner
brochure mag ik wellicht in den briefvorm kleden?
Welaan dan. In de eerste plaats dank ik U zeer
voor Uw vriendelijke waardeering, mij (met name in
Uw eerste artikel) zoo ruim toegemeten.

En in de tweede plaats vraag ik U excuus, dat ik
niet zoo uitvoerig op Uw opmerkingen — althans
niet bij deze gelegenheid — ingaan kan, als Uw
artikelen het verdienen. Immers, dan zou ik te veel
van Uw plaats moeten vergen.

En nu ter zake.

De groote kwestie die indertijd de „Standaard”-
hoofdartikelen „Om de vrijheid der school” en thans
mijn brochure bezield, is deze, uitgedrukt in de wo-
den van Minister H. Colijn: „Ons budget sluit,
maar op een veel te hoog peil van uitgaven,
ieder wien de toekomst van ons volk
ter harte gaat, moet verlaging van dat peil najagen.
Maar het aantal objecten, waarop een eenigszins
belangrijke vermindering van uitgaven mogelijk is,
is beperkt. Als men de sociale verzekeringen onaan-
geroerd laat, zie ik er slechts twee: de defensie
en het onderwijs.”

Over de defensie-bezuiniging verscheen ter
„Standaard”-drukkerij een brochure die van 30 mil-
lioën (!) bezuiniging sprak.

Onderwijs zou naar verhouding, (en met be-
houd van de tegenwoordige salarissen) nog meer
dan 30 miljoen bezuiniging moeten brengen!

Over onderwijs verscheen, in uitwerking van vroe-
gere „Standaard”-hoofdartikelen, mijn door U bespro-
ken brochure, met de tendens een systeem te schet-
sen, dat — zonder het peil der salarissen en zonder
het peil van het onderwijs te drukken — een der-
gelijke inderdaad geweldige bezuiniging zou moe-
ten mogelijk maken.

Voegt hier nog bij de opgave, dat de oplossing
gezocht moet worden zonder terug te gaan achter
de pacificatie, en voegt hier nog bij, dat
in onderscheiding van een soort „staatschoolstrevens”
meer dan tot dusver de leuze „de school aan de
ouders” over de heels linie moet worden bevorderd
en derhalve de vrijheid van schoolstichting niet
ingekrompen maar uitgebreid moet worden, — en
dan is de probleemstelling der brochure gegeven.

Of ik in het schetsen eener oplossing van dit pro-
bleem geslaagd ben?

Dit ware te veel gezegd. Ik dien mijn werk slechts
aan als „proeve eener godachtenformuleering over
een anderen gang van zaken op schoolgebied”.

Maar wel houd ik vast, dat Minister Colijn, die
al sinds jaren de bovenstaande probleemstelling geeft,
volkomen terecht zegt, dat (zie „woord vooraf”) „de
richting waarin de brochure de oplossing zoekt
hem juist lijkt”.

Op de ingebrachte critiek zou ik in dit verband
als eerste wedervraag willen vragen, of U niet te
weinig rekening gehouden hebt met zulk een ge-
weldig bezuinigings-eisch, als de Minister van Fi-
nanciën in het belang der toekomst van ons vader-
land stellen moet?